

MIÉRT KELL ISMERNI A NYELVJÁRÁSAINKAT?

A nyelvek általában nem egységes rendszerek. Minden nyelven belül egymástól többé-kevésbé eltérő jellegű változatok, nyelv-változatok különböztethetők meg. Ezek a változatok a nyelv története folyamán egymásból nőttek ki, egymás mellett élnek, s együttesen alkotják az illető nemzeti nyelvet. A nyelveken belüli tagolódás, a használati változatok különbségei több szempontból is (társadalmi, szakmai, területi, életkorbeli stb.) kategorizálhatók. Közülük a továbbiakban főleg a területi szempontot érvényesítjük.

A magyar nyelvterületen beszélt nyelv jórészt regionális, nyelvjárási jelenségekkel szinte mindenütt találkozhatunk. Például Őrségben és Hetésben a szó végén *ó, ő, é* nem állhat, helyettük *u, ü, i* található: *bíró* helyett *birut*, *kettő* helyett *kettüt*, *mellé* helyett *mellit* mondanak. Baranyában, Somogyban, Dél-Alföldön jellemző az *ő*-zés: *veszek* helyett *vöszök*, *kereszt* helyett *köröszt*, *megyünk* helyett *mögyünk* változat használatos. Ha Balassagyarmaton vagy éppen Füleken és környékén járunk, rendre azt hallhatjuk a kacsáról, hogy *hāpog a kácsá*, vagyis *á* helyett hosszú *a*-t, *a* helyett pedig rövid *á*-t ejtenek. Székelyföldön még ma is előfordulnak a következő igeragozási formák: *néztem volt*, *ment vala*. A moldvai magyarok beszédéből való ez a mondat: *Csánj egy nagy cohált*. 'Csinálj egy nagy zsákot!'

Ebből a színes képből is látható, milyen sokrétű, bizonyos tájegységeken mennyire eltérő a magyarság nyelvhasználata. Ennek legalább alapszintű ismerete szerves része kell, hogy legyen az általános műveltségnek és az anyanyelvi műveltségnek egyaránt.

A kisdíákok jelentős hányada nyelvjárási háttérrel kerül az iskolapadba, ahol egyes tárgyaknak, fogalmaknak csak a helyi

megnevezését ismeri, a köznyelvit nem. Ilyen esetben legalább két feladata van a tanítónak. Az egyik: a nyelvjárási forma mellé (és nem helyébe!) megtanítani a szélesebb körben használt változatot. Ezáltal egyszersmind a gyermek szókincese is bővül a nyelvhasználati színtér tekintetében. A másik – talán ennél is lényegesebb – feladat a nyelvhasználat változatosságának a bemutatása: ugyanazt a fogalmat, jelenséget, viszonyt másképp is ki lehet fejezni attól függően, hogy a beszélő számára melyik a lényegesebb jegy. A kolozsvári piacon a *vöröshagyma* szót kevésbé ismerik, mert ez a hagymafajta a belseje alapján kapta a nevét, tehát *fehérhagyma*. A *lilahagymát* külseje alapján *piroshagymának* mondják. A többféle változat bemutatása, elsajátítása egyúttal fontos eszköze a nyelvjárási előítéletek és tévhitek eloszlatásának, továbbá a nyelvi kifejezési másságok elfogadtatásának is. Ezáltal a nyelvhasználati konfliktushelyzetek lényegesen csökkenthetők, s kevésbé alakulnak ki kommunikációs gátlások a felnövekvő fiatalban.

A tájnyelvi kifejezések a tárgyi és a szellemi kultúra hordozói. Nemcsak nyelvészeti szempontból fontosak, hanem nélkülözhetetlen forrásai az irodalomtörténetnek, a művelődéstörténetnek, a helytörténetnek és a néprajznak is. Wass Albert regényeit olvasva például lépten-nyomon találkozunk olyan szavakkal, melyeket – ha pontosan érteni akarjuk a szöveget – meg kell keresnünk a szótárban. „*Célszerű székelly számvetés volt, amit Mócsi elvégzett magában ott a tető **bütüjén**, amikor a muszkaruhás kicsi embert meglátta* (W. A. Elvásik a veres csillag, 7). Wass Albertnél a *bütü* tájszó a tető sarkát jelenti.

Természetesen idézhetnénk Mikszáthtól, Móricztól és másoktól is szövegrészeteket. A népköltészeti alkotások ugyancsak gazdag tárházai a tájnyelvi szókincsnek. Gondoljunk a népballadák, népdalok gazdag változataira.

A nyelvjárások ismerete hozzátartozik nemzeti öntudatunk, nyelvi önazonosulásunk kialakulásához. Magyarságtudatunknak nélkülözhetetlen alappillére, olyan, mint a nemzeti múlt, a nemzeti kultúra vagy a néprajzi hagyományok ismerete.